

Årsrapport for forskning 2023

Skrevet av Geir Arnulf, spesialutsending for forskning ved Norges delegasjon til EU.

Brussel, 10. januar 2024

Innledning

Rapporten gjennomgår sentrale saker fra EUs institusjoner på forskningsområdet i 2023.

Det har vært to rådsmøter på forskning med påfølgende rådskonklusjoner og -anbefaling:

- Rådskonklusjoner om høy kvalitet, gjennomsiktighet, åpenhet, troverdighet og likhet i akademiske publikasjoner
- Rådskonklusjoner om forskning og innovasjon som bidrag til policy-utvikling
- Rådsanbefaling om et europeisk rammeverk for å tiltrekke og beholde forsknings-, innovasjons-, og entreprenørtalenter i Europa

I tillegg har det blitt arrangert to uformelle rådsmøter med deltakelse fra Norge.

Diskusjon om strategisk plan for Horisont Europa 2025-27 (særlig nye partnerskap og forslag om nytt samfunnsoppdrag har vært tema), som forventes vedtatt første kvartal 2024, har hatt mye oppmerksomhet. Samtidig har de første diskusjonene om neste rammeprogram for forskning og innovasjon startet. Viktige milepæler mot neste rammeprogram i 2024 blir: sluttevaluering av Horisont 2020 (januar?), råd fra European Research and Innovation Committee (juni?) og råd fra Kommisjonens høynivågruppe mot slutten av året.

Innen rammen av det europeiske forskningsområdet har oppmerksomhet delvis vært rettet mot gjennomføring av politikkgendaen 2022-24, delvis mot ny politikkgenda for perioden 2025-27.

Andre temaer som bør nevnes er forskningssikkerhet, kunstig intelligens, Ukraina, flere lands assosiering til Horisont Europa (Storbritannia, New Zealand) og endelig akademisk frihet, som ikke minst parlamentet løfter fram.

Rapporten har fire deler:

- Kommisjonen
- Rådet
- Europaparlamentet
- Framover

Kommisjonen

Ny kommissær – Iliana Ivanova

Rådet utnevnte 19. september Iliana Ivanova som ny kommissær, basert på forslag fra Kommisjonspresident von der Leyen og etter konsultasjon med Europaparlamentet. Hun etterfølger Mariya Gabriel (som gikk av 15. mai) og er utnevnt for den resterende perioden for den sittende Kommisjonen (til 31. oktober 2024). Pressemelding [her](#).

Nye land assosiert til Horisont Europa

[New Zealand](#) og [Storbritannia](#) inngikk assosieringsavtaler med Kommisjonen i 2023 og det ble også oppnådd politisk enighet med [Canada](#). 18 land har nå avtale om assosiering til Horisont Europa – for

en oversikt ser [her](#). Det pågår også dialog mellom Kommisjonen og henholdsvis [Sør-Korea](#), [Sveits](#) og [Japan](#) om framtidig assosiering.

Rådsanbefaling om et europeisk rammeverk for å tiltrekke og beholde forsknings-, innovasjons- og entreprenørtalenter i Europa

Kommisjonen la 13. juli fram forslaget, se nærmere omtale under spansk formannskap.

Melding om samfunnsoppdrag

Forordningen som etablerte Horisont Europa (2021/695) krevde en vurdering av det nye virkemiddelet samfunnsoppdrag i 2023. Meldingen, som ble lagt fram 19. juli, slår fast at de fem samfunnsoppdragene er i rute for å møte ambisjonen om et grønnere og sunnere Europa i 2030. Kommisjonen foreslår at samfunnsoppdragene finansieres med 11 pst av budsjettet for søyle to i programmet (opp fra nåværende 10 pst), eller i overkant av 3 mrd euro i perioden 2024-27. Kommisjonen legger samtidig fram forslag til forbedringer om hvordan samfunnsoppdragene blir styrt, ambisjoner om å mobilisere sterkere deltakelse fra næringslivet og tiltak for å styrke borgernes engasjement. I tillegg foreslår Kommisjonen at det forberedes et nytt samfunnsoppdrag – «nytt europeisk Bauhaus». Meldingen kan leses [her](#) og nyhetssaken [her](#).

Høynivågruppe skal gi Kommisjonen råd om neste forsknings- og innovasjonsprogram

Kommisjonen oppnevnte 5. desember en høynivågruppe som skal gi råd om neste forsknings- og innovasjonsprogram. Gruppen ledes av den tidligere portugisiske forskningsministeren Manuel Heitor, har 15 medlemmer og skal levere sitt råd mot utgangen av 2024. Nyhetssaken ligger [her](#).

Kunstig intelligens

Kommisjonen publiserte 13. desember en policy brief som skal gi et grunnlag for å diskutere behovet for en skreddersydd policy for å adressere forskningsspesifikke behov knyttet til kunstig intelligens. Rapporten løfter fram muligheter for og risikoer ved bruk av kunstig intelligens i forskningen, og skisserer mulige elementer i en framtidig policy. Framover vil det komme flere anbefalinger (fra EUs «Scientific Advice Mechanism» og ekspertgruppen på økonomisk og samfunns effekter av forskning og innovasjon), konsultasjoner innen rammen av det europeiske forskningsområde og Kommisjonen vil presentere et veikart i 2024 sammen med et «staff working document». Nyhetssaken ligger [her](#) og policy briefen [her](#).

Forordning for halvledere

[Forordning for halvledere](#) og endringer i forordningen som etablerte ni fellesforetak under Horisont Europa (2021/2085) ble vedtatt av EUs organer, se også årsrapporten for 2022. Den reviderte forordningen for fellesforetakene vedr. fellesforetaket for halvledere (2023/1782) ligger [her](#).

Ukraina

Kommisjonen fortsatte med støttetiltak til ukrainske forskere. 23. februar ble det kunngjort støtte til 124 forskere som har flyktet fra Ukraina gjennom MSCA4Ukraine. Støtten gis til doktorgradsstudenter og post-doc forskere. Mottakende institusjoner vil være vertskap for forskerne i en periode fra 8 måneder til to år. Støtten åpner også for at forskerne kan returnere til Ukraina om situasjonen skulle tillate det. Universitetene i Oslo og Bergen er vertskap for tre av forskerne som har fått støtte. For mer se [her](#). 20. desember åpnet et eget Horisont Europa kontor i Kiev, som skal bidra til å mobilisere til økt deltakelse i programmet og støtte Ukrainas integrasjon i det europeiske forskningsområde. Samtidig kunngjorde det europeiske innovasjonsrådet støtte til ukrainske dyp-teknologi selskaper (20 mill euro) og det ble opprettet et informasjonskontor som skal mobilisere til deltakelse i det europeiske instituttet for innovasjon og teknologi. For mer se [her](#).

Gjennomføring ERAs politiske dagsorden 2022-24

Kommisjonen offentliggjorde den første rapporten som viser status for gjennomføring av tiltak på dagsorden for det europeiske forskningsområdet 2022-24. [Rapporten](#), som dekker perioden januar 2022-juli 2023, viser varierende grad av framgang for de nesten 20 tiltakene. Tiltaksområder som framheves positivt er bl.a. reform av vurderingssystemet for forskning (tiltak 3), attraktive forskerkarrierer (tiltak 4) og bruk av forskningsbasert kunnskap (tiltak 7).

Forslag til nye partnerskap under Horisont Europa

Kommisjonen offentliggjorde 17. juli sitt [forslag](#) om 10 nye partnerskap under Horisont Europa.

Rådet

Svensk formannskap – rådsmøte 23. mai

Følgende saker stod på dagsorden:

- Rådskonklusjoner om høy kvalitet, gjennomsiktighet, åpenhet, troverdighet og likhet i akademiske publikasjoner
- Policydiskusjon om ansvarlig internasjonalisering
- Lunsjdiskusjon om fornektelse av forskningsbasert kunnskap
- Eventuelt

Rådskonklusjoner om høy kvalitet, gjennomsiktighet, åpenhet, troverdighet og likhet i akademiske publikasjoner

Åpen forskning har stått på den europeiske dagsorden i flere år. Formålet med [rådskonklusjonene](#) er å forsere overgangen til et åpent, rettferdig og bærekraftig system for vitenskapelige publikasjoner. Den digitale utviklingen gir nye muligheter til å publisere forskning og dele data. Konklusjonene understreker at øyeblikkelig og ubegrenset tilgang til offentlig finansiert forskning bør være normen. Variasjon i publiseringspraksiser (f.eks. bøker og på ulike språk) må videreføres, videre utvikling av «not-for-profit» åpen tilgang publiseringsmodeller må støttes og forskerne må stå fritt til å velge publiseringskanal uavhengig av finansielle ressurser. Fagfellevurderinger må ligge til grunn for publikasjoner og forskere bør belønnes for det. Rådskonklusjonene oppfordrer Kommisjonen til å undersøke og foreslå tiltak på europeisk nivå for å fjerne barrierer for tilgang til offentlig finansierte forskningsresultater. De inviterer også medlemslandene til å oppdatere nasjonal lovgiving.

Rådets diskusjon: Rådskonklusjonene ble vedtatt etter en diskusjon der samtlige land som tok ordet var støttende – nok et viktig steg på veien mot åpen forskning. Flere trakk særlig fram betydningen av at forskere uavhengig av sin økonomiske situasjon må sikres mulighet for å publisere.

Policydiskusjon om ansvarlig internasjonalisering

Ansvarlig internasjonalisering innebærer at forskere og forskningsinstitusjoner bør gjennomføre prosesser for å identifisere, vurdere og håndtere muligheter og risiki i internasjonalt samarbeid. Det er viktig å balansere hensynet til åpenhet opp mot hensynet til å beskytte sikkerhetsinteresser og verdier. Et sterkere fokus på strategiske interesser i internasjonalt forsknings- og innovasjonssamarbeid ble satt på dagsorden i 2021 gjennom Kommisjonens melding og påfølgende rådskonklusjoner («Global Approach to Research and Innovation, Europe's strategy for international cooperation in a changing world»). I et [diskusjonsnotat](#) utarbeidet av det svenske formannskapet ble ministrene invitert til å svare på følgende spørsmål:

- Hvilke erfaringer har dere med å adressere (uheldig) utenlandsk innblanding og samtidig støtte (åpent) internasjonalt samarbeid?

- Hvilke tiltak kan iverksettes for å styrke koordinering og utveksling av beste praksiser mellom det brede sett av aktører som er involvert?
- Risiki varierer mye mellom ulike universiteter og fagområder. Hva er hovedutfordringene for god bruk av veiledere og sjekklister for å håndtere (uheldig) utenlandsk innblanding?

Rådets diskusjon: Stor enighet om at det er viktig å balansere gevinster fra internasjonalt samarbeid og verne om akademisk frihet og autonomi opp mot det å beskytte interesser. Mange eksempler på nasjonale tiltak ble trukket fram (f.eks. veiledere, dialog mellom forskningsinstitusjoner og et bredt sett av myndigheter). Behovet for en felles europeisk tilnærming ble også understreket og Kommisjonens [veileder](#), mutual learning exercise og bruken av art. 22.5 i forordningen for Horisont Europa ble av flere trukket fram som gode eksempler.

Lunsjdiskusjon om fornektelse av forskningsbasert kunnskap

Et diskusjonsnotat utarbeidet av det svenske formannskapet definerer «fornektelse av forskningsbasert kunnskap» som avvisning av etablert forskningsbasert kunnskap (f.eks. klimaendring eller nytte av vaksineprogrammer) eller av vitenskapelig metode som måte å samle pålitelig kunnskap. I diskusjonen blir ministrene invitert til å reflektere over to spørsmål:

- Hva er hovedtruslene og konsekvensene for samfunnet av fornektelse av forskningsbasert kunnskap?
- Hvilke tiltak kan Kommisjonen og medlemslandene iverksette for å styrke forskningsutdanning og -kommunikasjon for å øke oppmerksomhet og bygge kapasitet hos aktørene for å motvirke fornektelse av forskningsbasert kunnskap?

Diskusjonen på møtet kan sees [her](#) og pressekonferansen [her](#).

Uformelt konkurranseevnerådsmøte (forskning) 8. februar

På [møtet](#) diskuterte ministrene bruken av data fra forskningsinfrastrukturer og åpen tilgang til vitenskapelige publikasjoner. Statssekretær Oddmund Løkensgard Hoel deltok.

Spansk formannskap – rådsmøte 8. desember

Følgende saker stod på dagsorden på rådsmøte for forskning 8. desember:

- Rådskonklusjoner om forskning og innovasjon som bidrag til policy-utvikling
- Rådsanbefaling om et europeisk rammeverk for å tiltrekke og beholde forsknings-, innovasjons-, og entreprenørtalenter i Europa
- Policydiskusjon om forskningsbasert kunnskap som verktøy for økonomisk og industriell gjenoppbygging og motstandskraft
- Lunsjdiskusjon om policy og ungdom og likestilling i forskning og innovasjon
- Eventuelt

Rådskonklusjoner om forskning og innovasjon som bidrag til policy-utvikling

[Rådskonklusjonene](#) er inndelt i tre deler som dekker kunnskapsbasert politikkutvikling, en styrket rolle for regioner i konkurransedyktige forsknings- og innovasjonssystemer og betydningen av det europeiske gjenoppbyggingsfondet (Recovery and Resilience Facility) for det europeiske forskningsområdet. Bruk av forskningsbasert kunnskap bør spille en viktigere rolle i politikkutviklingen (identifisere utfordringer, analysere dagens tilstand og skissere løsninger) både for å bidra til gode beslutninger og økt tillit til disse. Kommisjonen bør i samarbeid med medlemslandene videreutvikle forståelsen av «science for policy» og fremme bruken av forskningsbasert kunnskap i offentlig

politikkutforming. Det er fortsatt store forskjeller mellom lands og regioners innovasjonskapasitet i EU. Regional utvikling er i hovedsak et nasjonalt og regionalt ansvar. Strukturfondsmidler og smart spesialisering kan brukes for å øke samarbeid mellom forskjellige aktører i økosystemene, men også synergier mellom samholdighets- og forsknings- og innovasjonsmidler kan bidra. Kommisjonen bør framover arbeide for å styrke konkurransekraften til regionale innovasjonssystemer.

Gjenoppbyggingsfondet, der landene har satt av omtrent 50 mrd. euro til forskning og innovasjon, kan bidra til å reformere og styrke de nasjonale forsknings- og innovasjonssystemene slik at disse i sterkere grad bidrar til å realisere politiske mål som grønn og digital omstilling. Kommisjonen inviteres til å gjennomføre en studie av effektene gjenoppbyggingsfondet har hatt på forskning og innovasjon.

Rådets diskusjon: Rådet sluttet seg til konklusjonene. Flere av landene som tok ordet framhevet betydningen av kunnskapsbasert politikkutvikling, herunder at tillit til forskning økes i samfunnet og i politikkutviklingen. Kommisjonen varslet at de ville ta initiativ til en studie av gjenoppbyggingsfondet.

Rådsanbefaling om et europeisk rammeverk for å tiltrekke og beholde forsknings-, innovasjons-, og entreprenørtalenter i Europa

Kommisjonen la fram sitt forslag til rådsanbefaling 13. juli 2023. [Rådsanbefalingen](#) er en oppdatering av et saksfelt som har vært på dagsorden i det europeiske forskningsområde siden det ble lansert i år 2000. Formålet er å bidra til attraktive forskerkarrierer i Europa. anbefalingene rettes til medlemslandene og deres institusjoner. anbefalingene dekker en rekke temaer. De etablerer en felles definisjon av forskerprofesjonen og understreker at den kan ta ulike former i ulike sektorer; gir anbefalinger om rekruttering og arbeidsbetingelser; understreker betydningen av at forskerutdanningen må gi grunnlag for karrierer på tvers av sektorer og for entreprenørskap og innovasjon (56 pst av 2 millioner forskere i Europa arbeider i næringslivet); at et bredere sett av kvaliteter må legges til grunn i vurdering av karriereutvikling; balansert mobilitet i EU og at EU er attraktive for forskere utenfra. Et nytt «charter for forskere» vil komme til erstatning for det som ble etablert i 2005.

Rådets diskusjon: Rådet sluttet seg på politisk nivå til anbefalingen. I de få innleggene ble bl.a. pågående reform av måten forskere blir vurdert på, kjønnsbalanse og vilkår for unge forskere særlig trukket fram. Kommisjonen konkluderte med at rådsanbefalingen vil stå som det viktigste strategiske policydokumentet for forskerkarrierer i årene som kommer.

Policydiskusjon om forskningsbasert kunnskap som verktøy for økonomisk og industriell gjenoppbygging og motstandskraft

Det spanske formannskapet hadde utarbeidet et [notat](#) der statsrådene ble bedt om å dele synspunkter på følgende spørsmål:

- Hva er hovedutfordringer for at forskningsbaserte resultater skal bidra til å revitalisere EUs næringsliv og økonomi?
- Hvordan kan vi sørge for at forskningsbasert kunnskap bidrar til grønn og digital omstilling i tråd med borgernes behov?
- Hvilke tiltak har dere gjennomført for å styrke kunnskapsvalorisering fra etterspørselssiden og for å fremme ferdigheter i kunnskapsvalorisering fra et næringsperspektiv?

Rådets diskusjon: Et gjennomgående tema i mange av innleggene var behovet for (fortsatt) å styrke samarbeid mellom næringsliv og academia, dyrke fram en sterkere entreprenørskapskultur og styrke tilgang til finansiering av oppstartsbedrifter. Frankrike vektla i tillegg at det er behov for å prioritere investeringer i kritiske teknologier. Flere land trakk også fram behovet for å styrke borgerinvolvering

(citizen science), både for å skape tillit til forskning og for å skape aksept for nye løsninger og innovasjoner. Romania trakk fram Norges forskningsråds bruk av «idea labs» som «best practice». Flere trakk også fram betydningen av å støtte langsiktig grunnleggende forskning. Mange land trakk fram positive erfaringer med Kommisjonens «tour de capitals» og at temaet må få en viktig plass i det kommende rammeprogrammet for forskning og innovasjon. Det blir også tema under det belgiske formannskapet.

Diskusjonen på møtet kan sees [her](#) og pressekonferansen [her](#).

Uformelt konkurranseevnerådsmøte (forskning) 27.-28. juli

På [møtet](#) diskuterte ministrene styrking av et felles europeisk rammeverk for vitenskapsdiplomati og kommende strategisk plan for Horisont Europa (2025-27). Den norske delegasjonen ble ledet av ambassadør Nils Haugstveit.

Europaparlamentet

Parlamentet vedtok 15. februar sin [posisjon](#) til forordningen som oppretter fellesforetak under Horisont Europa (EU 2021/2085) for halvledere, se nærmere omtale under Kommisjonen.

Parlamentet vedtok 14. desember en uttalelse til Kommisjonen, Rådet og medlemslandene om tiltak som kan gjøre forskerkarrieren mer attraktiv for unge forskere. Uttalelsen referer til Kommisjonens forslag om å styrke forskerkarrier og rådsanbefaling vedtatt i desember. Uttalelsen ligger [her](#).

Komiteen for industri, forskning og energi har utarbeidet en rapport som bl.a. ber Kommisjonen ta initiativ til å lovfeste frihet for vitenskapelig forskning i EU. Det forventes at rapporten behandles i parlamentet tidlig 2024. Rapporten ligger [her](#).

Komiteen har også hatt dialoger med formannskapene og Kommisjonen om aktuelle saker gjennom året.

Framover

Belgisk formannskap

Belgia overtok formannskapet i EU 1. januar 2024.

Det belgiske formannskapet har seks overordnende prioriteringer: 1. Beskytte demokratiet, rettstat og samhold 2. Styrke EUs konkurransekraft 3. Fremme en grønn og rettferdig omstilling 4. Styrke EUs sosiale og helsemessige agenda 5. Migrasjon og asyl – beskytte mennesker og grenser 6. Fremme et globalt Europa. Det belgiske formannskapets websider er [her](#). Formannskapets program kan lastes ned [her](#) (forskning og innovasjon side 33).

Hovedprioriteringene innen forskning og innovasjon:

1. Forsterke og modernisere europeisk næringsliv for å oppnå åpen strategisk autonomi innen helse, grønne teknologier, mat, digitalisering og disruptive teknologier.
2. Forberede rådskonklusjon om forskningsbasert kunnskap som verktøy for industriell gjenoppbygging.
3. Følge opp Horisont Europa, bl.a. med bakgrunn i sluttevalueringen av Horisont 2020
4. Fremme internasjonalt samarbeid.

Konkurranseevnerådsmøte (forskning) er lagt til 23. mai og uformelt konkurranseevnerådsmøte (forskning) til 14.-15. februar.

Kommende initiativer fra Kommisjonen

Kommisjonen la 17. oktober fram sitt arbeidsprogram for 2024, og de [seks prioriteringene](#) fra 2019 et fortsatt gjeldende: 1) Grønn omstilling, 2) Et Europa tilpasset den digitale tidsalder, 3) En økonomi

som fungerer for folk, 4) Et sterkere Europa i verden, 5) Fremme europeisk livsstil og 6) Et nytt krafttak for europeisk demokrati. Kommisjonens arbeidsprogram for 2024 kan finnes i sin helhet [her](#).

På forsknings- og innovasjonsområdet vil sluttevalueringen av Horisont 2020 være et av flere viktige kunnskapsgrunnlag for diskusjonene om nytt forsknings- og innovasjonsprogram fra 2028. Kommisjonen vil også legge fram forslag til en rådsanbefaling om økt forskningsikkerhet i Europa (se [her](#)) og en melding om flerbruksteknologier, presentere et veikart for arbeidet med kunstig intelligens og legge fram en melding om avanserte materialer for industrielt lederskap.